

ENSIMMÄINEN SUOMALAINEN RIKOSROMAANI!

EMIL NERVANDER

UOTILAN ISÄNTÄ

KUSTANTAMO
HELMIVIYO

Uotilan isäntä

Emil Nervander

UOTILAN ISÄNTÄ

Rikosjuttu Suomesta

Kustantamo Helmivyö

Turku 2022

Emil Nervander: *Uotilan isäntä; Katri*
Toim. Juri Nummelin
Uotilan isäntä ilmestynyt ensimmäisen kerran
salanimellä Emlekyl
K. E. Holmin julkaisemana 1870;
Katri ilmestynyt ensimmäisen kerran salanimellä Emlekyl
K. E. Holmin julkaisemana 1884.
ISBN 978-952-7469-11-8
Painopaikka: BoD, Norderstedt, Saksa

Lukijalle

Emil Nervander (1840–1914) on yksi niitä varhaisia suomalaisia kirjailijoita, joita ei enää juuri lue. Häntä ei myöskään mainita mainita suomalaisen kirjallisuuden yleishistorioissa, esimerkiksi Rafael Koskimies mainitsee hänet vain parissa kohdassa ohimennen käsittelemättä lainkaan hänen teoksiaan, kun taas Kai Laitinen ei mainitse häntä kertaakaan. Unohdus voi liittyä siihen, että Nervander kirjoitti enemmän tietoteoksia ja matkakirjoja kuin kaunokirjallista proosaa.

Omana aikanaan Nervander oli kuitenkin suosittu ja tunnettukin prosaisti. Varhaisempi historioitsija ja kriitikko O. A. Kallio piti Nervanderia Topeliuksen ”hartaana aseenkantajana” ja ”vanhan kansallisromanttisen suunnan miehenä”. Nervanderia pidetään usein myös suomalaisen rikosromaanin edelläkävijänä: *Uotilan isäntä* (ruotsiksi 1863, suomeksi 1870) on todennäköisesti ensimmäinen suomalainen pitkäkökö novelli tai pienenromaanin, jonka keskiössä on murha.

Nervander oli fyysikko ja runoilija Johan Jakob Nervanderin poika. Yliopistossa hän luki luonnontieteitä isänsä jalanjäljissä, mutta vaihtoi pääai-

neensa taidehistoriaan valmistuen vuonna 1869. Nervander asui viimeiset vuotensa Harjavallassa pienessä mökissä ja kuoli Porin kaupunginsairaalassa.

Vuosina 1868–1873 Nervander kirjoitti taide- ja teatteriarvosteluja Hufvudstadsbladetiin, ja myöhemmin oli Åbo Postenin päätoimittajana. Proosateostensa ja runojensa lisäksi hän julkaisi kansa- ja maantieteellisiä kuvauksia, kulttuurihistoriallisia muoto- ja muistikuvia, matkakertomuksia ja kuva- ja kirkkotaidetta koskevia teoksia. Nervander toimitti myös Fredrik Cygnaeuksen ja J. V. Snellmanin kootut teokset. Lisäksi häntä kiinnostivat arkeologia ja muinaismuistot ja hän oli perustamassa Suomen muinaismuistoyhdistystä. Lisäksi hän kirjoitti teoksia Suomen keskiaikaisesta kirkkotaiteesta. Innostuksen taustalla oli opintomatka Saksan keskiaikaisiin kaupunkeihin. Nervanderin suorittamia restaurointeja on kuitenkin kritisoitu, sillä hänen on nähty jopa pilanneen jotkut keskiaikaisista kirkkomaalauksistamme.

Uotilan isäntä oli Nervanderin esikoisteos, joka ilmestyi salanimellä Emlekyl; se tarkoittaa unkariksi ”muistoksi”. Samana vuonna ilmestyi myös historiallinen näytelmä *Vid Anjala*. *Uotilan isäntä* perustuu Etelä-Suomessa tapahtuneeseen tosita-

rinaan, jossa isäntä Lauri surmaa itseään vanhemman vaimonsa Leenan rakastuttuaan nuorempaan Liisaan. Lauri on nimittäin alkanut kaivata lasta, jolle jättäisi Uotilan tilan perinnöksi.

Murhan kuvaus on tiivis ja tehokas: "Kirves kävi syvälle. Ei huutoa, vain vavahdus seurasi siitä. Emännän ruumis oli pitkänänsä hiekalla."

Mutta minään läpihuutojuttuna surmatyö ei mene, vaan Lauri kokee tunnontuskia:

Korkealla oli jo aurinko taivaalla, kun Lauri kavahti rauhattomasta unestansa. Hänestä tuntui kuin olisi hän herännyt hirmuisesta unelmasta, jota hän ei enää voinut muistossaan elvyttää; mutta kuta enemmän unesta selkesi, sitä vakaammin käsitti hän, että tuo hirmuinen tapaus oli todenperäinen ja hänen sydämensä salasi kauheaa rikosta, josta ei mikään maailmassa voinut häntä vapauttaa.

Nervander kuvaa taitavasti asioita, joita Lauri huomaa: kissa kiehnää "niinkuin ketä etsien", lypsämättä jääneet lehmät ammuvat murheissaan, pellolle menevien eväät ovat jääneet tekemättä. Lauri joutuu kaatamaan puut, joille on roiskunut tapetun vaimon verta. Lauri väittää surmaaman-

sa Leenan vain kadonneen jälkiä jättämättä, ja murha jää alun alkaen rankaisematta. Syyllisyys painaa Uotilan isäntää kuitenkin niin paljon, että hän päättää lopulta tunnistaa tekonsa ja päättää uhrata oman elämänsä. Lauri passitetaan Siperiaan:

Kolkon Siperian kaivoksissa eli hän sitten muutamia vuosia kotimaansa pahimpain pahantekijäin parissa, jotka sinne oli lähetetty. Nämä raa'at, paatuneet onnettomat katselivat ensin pilkalla, sittemmin ihmetellen ja jonkinmoisella kunnioituksella hiljaista, aina rauhallista ja ahkeraa Lauria, joka joutohetkinä luki raamattuansa, minkä hän uskollisesti vei myötänsä.

Uotilan isäntä kuuluu siis omalla tavallaan samaan lajityyppiin kuin vaikkapa Mika Waltarin *Vieras mies tuli taloon* tai James M. Cainin *Vahinko kello kaulassa* (ja sen jalanjäljissä luvuttomat amerikkalaiset kioskijännärit), joissa rakkaus ja intohimo ajavat miehen veritekoon. Mistään suomalaisesta *noirista* ei kuitenkaan voi puhua, siitä lopun jumalisuus pitää huolen. *Uotilan isännässä* on kuitenkin idullaan Suomessa valitettavan harvoin käytetty juonikuvio, suomalaisessa rikoskirjalli-

suudessa kun on totuttu kuvaamaan lähinnä poliiseja tai harrastelijaetsiviä.

Uotilan isännässä on kaikuja myös goottilaisesta kauhukirjallisuudesta, sillä Laurin veriteon jälkeen vaikuttaa siltä kuin surmapaikalla kummittelisi. Syyllisyys saa isännän näkemään harhoja, mutta aave selitetään lopulta rationaalisesti.

Samanlainen juonikuvio, mutta sukupuoliroolit kääntäen on myös Nervanderin myöhemmässä novellissa *Katri*, joka ilmestyi vuonna 1884 Holmin kustantamana. 1600-luvulle sijoittuvassa tarinassa nuori piiaksi otettu tyttö tappaa emännän, joka estää hänen ja nuoren isännän Niilon rakkauten. Tässäkin Katri itse antautuu virkavallalle.

Helmivyön laitoksessa julkaistaan Nervanderin molemmat rikostarinat. *Uotilan isäntää* ei ole painettuna julkaistu vuoden 1906 jälkeen, *Katria* taas ei koskaan.

Toivottavasti *Uotilan isäntä* ja *Katri* kiinnostavat lukijaa muutenkin kuin vain historiallisina kuriositeetteina. Ne ovat esimerkkejä suunnasta, johon suomalainen rikoskirjallisuus olisi voinut mennä, mutta valitsi kuitenkin toisin.

Turussa syyskuussa 2022

Juri Nummelin

Emil Nervanderin **Uotilan isäntä** on intohimo-
draama, jossa nuori isäntä surmaa vaimonsa,
koska on rakastunut nuorempaan naiseen.
Murhan jälkeistä syyllisyyttä kuvaavaa
Uotilan isäntää on usein sanottu ensimmäiseksi
suomalaiseksi rikostarinaksi. Se ilmestyi
aluksi ruotsiksi vuonna 1863 ja suomeksi
seitsemän vuotta myöhemmin. Uotilan isäntä
kuuluu samaan lajityyppiin kuin James M. Cainin
Vahinko kello kaulassa ja Mika Waltarin **Vieras
mies tuli taloon**, mutta ilman näiden synkkyyttä
ja kohtalonomaisuutta.

Kirja sisältää myös Nervanderin toisen rikos-
aiheisen teoksen **Katrin** (1884). Se taas kertoo
nuoresta naisesta, joka surmaa inhottavasti
käyttäytyneen emäntänsä. Kirjassa on Juri
Nummelinin esipuhe.

ISBN 978-952-7469-05-7

**KUSTANTAMO
HELMIVYÖ**

